

BENEDEK SZABOLCS
**Két történet Gyuriról
 és a szocializmusról**

1.

– Tudod, mikor lenne itt jó világ? – kérdezte egyszer Gyuri, aki azzal szerzett magának előbb megvetést, majd elismerést, hogy elsőként merete vállalni ország-világ, vagy legalábbis előttünk, osztálytársai előtt, hogy szerelmes egy lányba. Mi az efféle egészen odáig titkolnivalóként kezeltük, azt gondolván és állítván, hogy a szerelem nevetséges és ostoba dolog (talán nem is sokat tévedtünk ebben), Gyuri azonban átvágta a gátat, és nemhogy nem rejtegette az érzelmeit, de az órák közötti szünetekben látványosan ölelgette a tetőtől talpig elvörösödött leányt, s közben filmekből ellesett szerelmes szavakat sugdosott a fülébe.

A fenti kérdés még a szerelmi affér előtt hangzott el. Gyuri egyike volt azon keveseknek, akik nem panelházban laktak, hanem egy, a lakótelep mögött megbúvó téglapületben, régimódi, mai szóval polgárinak mondott lakásban. Az osztálytársak többsége kicsit idegenkedett tőle, mivel Gyuri mindig roppant elegánsan öltözött (mármint öltöztették): mintha nem szimpla tanítási napra érkezne az iskolába, hanem folyton ünnepségre. Tőlünk eltérően nem pólót és kordbársony nadrágot, esetleg farmert viselt, hanem inget, vászonpantallót, sőt olykor gombolható mellényt. Mindezek tetejébe délutánonként soha nem jött le a játszótérre, ő ugyanis olyankor teniszezni járt.

Közönyösen, arisztokratikus lenézással kezelte számkivettségét, én viszont éppen azért igyekeztem a barátságába férkőzni, mert úgy gondoltam, hogy bizonyos dolgokban osztozom a sorsában. Gyuri ezt szokásos hűvös eleganciájával fogadta. Néhány alkalommal ellátogatott hozzánk, a szüleimre olyan jó benyomást téve, hogy anyám nagylelkűen be is jelentette, hogy Gyuri bár mikor följöhet, olyankor is, amikor ők nincsenek otthon. Ez tényleg nagy dolognak számított, hiszen az ilyesmit általában nem engedték. Én persze nem tartottam magamat ehhez, így aztán bárki volt nálunk, közben folyamatosan füleltem, nem csapódik-e a folyosón a liftajtó, és nem zörög-e a zárban a kulcs. A kockázat mindig édes, ám én mégis azt fogadtam a legnagyobb örömmel és megnyugvással, ha sikerült megúszni a dolgot, azaz a látogató még azelőtt távozott, mielőtt a szüleim hazaértek volna. Soha nem csináltunk semmi rosszat. Leszámítva azt, hogy nem tanultunk, hanem ehelyett sarkvidéki, déltengeri és bolygóközi utazásokat tervezgettünk, popzenei kazettákat hallgattunk és másoltunk, vagy a szüleim szekrényén lévő könyveket lapozgattuk.

Amikor megemlítettem, hogy elmennék Gyurival teniszezni, megnézni, mi az, anyámék semmi ellenvetést nem támasztottak. Éveken keresztül jártam vívni a helyi sportegyesületbe, azonban sikereket nem értem el benne: azok közé tartoztam, akik a versenyeken az utolsó helyek valamelyikén végeztek. A megszokás viszont nagy úr, meg se fordult a fejünkben, hogy abba kéne hagynom – én sem akartam. „Edzésre járni” ugyanis rangot jelentett. A sportot nagy megbecsülés övezte – aki sportolt, annak ott volt a kiugrási lehetőség a panelhétköznapokból: a versenyek kapcsán világot láthatott, és olyan tisztelet lengte körül, amilyen a betonrengetegben keveseknek jutott. Amikor vívni kezdtem, a házunkban lakó olimpiai bajnok példája lebegett mindnyájunk szeme előtt. Ő képes volt egy-egy könnyed mosollyal túllépni a lakótelepen élők apró-cseprő, számunkra mégis hűsbavágó hétköznapi gondjain. S noha igen távol voltam nemcsak attól, hogy az olimpiára, de attól is, hogy a megyei és városi úttörőbajnokságokon túllépve országos versenyre is eljussak, rendületlenül, állhatatosan eljártam hetente kétszer kudarcaim helyszínére: a városi vívócsarnokba.

A teniszezés azonban izgatni kezdett. Nem igazán tudtam, hogy mi fán terem, illetve amit láttam belőle, az addig nem nagyon érdekelt. Nyaranta rettenetesen rühelltem, hogy a tévében órákon át a végtelen teniszmeccseket adják Wimbledonból vagy Párizsból. Ugyanakkor megvolt az a rossz vagy jó tulajdonságom, hogy részletekbe menően igyekeztem azonosulni aktuális cimboráimmal. Amikor először pendítettem meg odahaza a dolgot, apám közölte, hogy rendben van, menjek el Gyurival néhány edzésre, próbáljam ki, aztán meglátjuk, hogyan tovább. Egyedül az jelentett némi nehézséget, hogy a teniszpályák a ligetben voltak, a folyó túloldalán, nem messze a pártiskolától. Vagyis tőlünk – akkori léptékkel számolva – irdatlan távolságra. Ennek ellenére belevágtam. Egy ragyogó, meleg, késő tavaszi hétfő délután, éppen abban az időpontban, amikor a vívócsarnokban kellett volna lennem, fölültem Gyurival a buszra, és kizötykölődtünk a ligetbe. Gyurinak természetesen már saját ütője volt, elegáns, fekete tokban – meg is bámulták útközben, akkortájt az ilyesmi ritka látványnak számított. Én is megcsodáltam a finom, puha sportcipőjét, a márkás pólóját, a teljes öltözkéjét, ami éles kontrasztban állt az én vászon tornacipőmmel és melegítőalsómmal.

Mivel Gyuri már huzamosabb ideje teniszezett, semmi csodálkoznivaló nem volt azon, hogy jóval előrébb jár nálam, aki ütőt még csak nem is tartottam a kezemben. Kiderült, hogy meg sem tudom fogni a teniszütőt rendesen, azt ugyanis nem oly módon kell megragadni, ahogyan a tollasütőt szokás: lazán, három vagy négy ujjal, hanem nagyon is keményen, de mégsem

mereven. Miközben Gyuri szorgalmasan ütögette viszsza a gépből kirepülő labdákat, az edző egyre vörösödő fejjel vette ki kezemből és tette bele újra meg újra az ütőt. Nem igazán értettem, hogy mi a baj a fogásommal, csupán annyit szűrtem le, hogy rossz. Az edző rákérdezett, milyen kezes vagyok egyáltalán, és amikor azt feleltem: bal, még jobban rám ordított, hogy ezt miért nem mondtam előbb.

Azért nem mondtam, mert nem volt egyértelmű. Most sem az. Bal kézzel írok, a labdát bal lábbal rúgom vissza, a vívócsarnokban a bal kezemben volt a tör. Ugyanakkor a kanalat a jobb kezembe teszem; ha kés-sel-villával eszem, a balban van a kés, de ha csak vágni kell valamit, villa nélkül, akkor már a jobb kezemmel fogom. A tollaslabda-ütőt is a jobb kezemben tartottam, logikus volt tehát, hogy a teniszütőt is azzal ragadtam meg. Az edző viszont indulatosan átnyomta a bal kezembe. Azzal még sutábban fogtam. Az edző legyintett, és közölte, hogy inkább fussak néhány kört a drótkerítés mentén, a pályák körül.

Első edzésem tehát azzal telt, hogy néztem Gyuri és a többiek ütögetését, közben hol futottam, hol gimnasztikáztam az egyik pálya sarkában. A végén apám értem jött, így megmenekültem attól, hogy Gyurival menjek haza, és meghallgassam élménybeszámolóját aznapi előrehaladásáról.

Másnap azonban nem úsztam meg. Az iskolában nem nagyon beszéltünk egymással, csak annyit, hogy délután találkozunk a pályaudvaron. Aztán amikor föltelepedtünk a buszra, ömleni kezdett belőle a szó. Elmesélte, hogy az edző nagyon meg van elégedve vele, és noha neki szemtől szembe nem mondott ilyet, de a szüleinek elárulta, hogy amennyiben kitartó, lelkes és szorgalmas marad, akár még teniszező is lehet belőle. Márpedig – jelentette ki Gyuri határozottan, csillogó szemekkel – ő az akar lenni. Olyan, mint Taróczy Balázs. Aki győzött Wimbledonban. Ő is szeretne eljutni oda. Meg Párizsba. Meg a többi nagy világversenyre. Az apja is megmondta: a tenisszel sokra viheti. Kijuthat ebből a mocsokból.

Csodálkozva kérdeztem:

– Miféle mocsokból?

– Hát ami itt van – magyarázta Gyuri, és széles mozdulatot tett a kezével. – Ezt az országot úgyis teljesen szétcseszték már a kommunisták.

Nem hittem a fülemnek. Ilyen beszédet még nem hallottam senkitől. Igen, ott vibrált a levegőben, hogy nem egészen úgy mennek a dolgok, ahogyan az a szocializmus nagy könyvében meg van írva, de efféle kemény szavakat legalábbis az én környezetemben senki nem használt.

– El akarok menni innét – folytatta Gyuri, félig az ablak felé hajolva, miközben a bánatos, sűrű, lebeto-

zozott várost nézte. – Minél előbb. Apukám is el akart, de neki nem sikerült. Én viszont nagy teniszező leszek, és itt hagyom ezt az egészet a francba. – Hirtelen felém fordult, és azt kérdezte: – Tudod, mikor lenne itt jó világ? Olyan, mint nyugaton?

– Akkor, ha az amerikaiak értek volna előbb ide a háborúban, és nem a szovjetek? – kérdeztem vissza, mivel ehhez hasonlót már hallottam korábban apám és nagyapám egyik diskurzusából.

Gyuri megrázta a fejét.

– Nem. Hanem ha ötvenhatban győzött volna a forradalom.

Erre már az előttünk ülő idősebb bácsi is megfordult, és komor arccal, de őszinte érdeklődéssel a tekintetében néhány pillanatilag méregetett bennünket.

– Te hülye vagy? – förmedtem halkán Gyurira. – Hiszen ötvenhatban visszajöttek az urak! Akik sanyargatták a népet. Vissza akarták venni az addigi birtokaikat.

Gyuri arcán egy mosoly futott át. Aztán legyintett, és a téma a részéről le volt zárva.

Nem ez a beszélgetés volt az oka annak, hogy végül is lemondtam a teniszezésről, és visszakullogtam a vívócsarnokba. Miután az edző letett arról, hogy rövid időn belül megtanítsa a helyes fogásra, kiderült, hogy a labdát sem tudom visszaütni. Sőt nemhogy visszaütni: beleütni se tudok. Földobtam magam elé a zöld teniszlabdát, majd suhintottam egyet az ütővel. Jó, éles hangja volt, egyébre nem jutottam vele.

A harmadik alkalom után nem mentem többé. Az edző megüzent, hogy jobb is. Gyuri készséggel, hideg eleganciával átadta az üzenetet. Ő tényleg egy másik világhoz tartozott.

2.

A konyhai rádió nemcsak középhullámú sáv vételére volt alkalmas, hanem rövidhullámúéra is, mi több, volt rajta három kapcsoló, amelyekhez (akár a tévénél) be lehetett hangolni valamelyik rádióállomást, ilyenformán csatornaváltásnál nem kellett tekergetni a keresőgombot. Az öcsémnek és nekem nem is volt szabad hozzányúlunk, egyedül apámnak, aki olykor a hírek kellős közepén hirtelen nyomogatni kezdte a kapcsolókat, dacára annak, hogy a megszokott tiszta és szép hang helyett bántóan recsegett és sípolt a készülék.

Egyik este, vacsora közben annyira zavart már a hangszóróból süvöltő kakofónia, hogy indulatosan megkérdeztem apámat, miért váltott át ide, miért nem maradunk a jól bevált helyen.

– Azért, mert ezt a műsort csak itt lehet hallgatni.

Nem értettem: hogyhogy csak itt? S mi van a szokásos adótoronnyal? Lekapcsolták?

– Nem – apám elmosolyodott. – Nem kapcsolták le. De ez most máshonnét jön.

Tanácsstalanul néztem a hűtőszekrényen álló készülékre, és miközben haraptam a virslit és a kenyeret, igyekeztem jobban odafigyelni arra, amit hallok. Nem sokat értettem a dologból. Nemcsak azért, mert a bántó recsegésből csupán nagy erőfeszítések árán lehetett elkapni egy-egy mondatot, hanem mert az a rekedt, mégis indulatos férfihang különös dolgokról beszélt. A budapesti helyzetet ecsetelte, de nem úgy, ahogy a Kossuth rádió, hanem mintha egy másik országról volna szó. Annyit sikerült fölfognom a mondandójából, hogy a magyar hatóságok újabb olyan személyeket vettek őrizetbe, akik hallatni merészelték hangjukat a kommunista rezsim ellen, ám a nemzetközi tiltakozás hatására remélhető, hogy rövid időn belül lekerül kezükről a bilincs, és hazatérhetnek otthonaikba.

– Micsoda? – kérdeztem őszinte csodálkozással és teli szájjal.

Apám nem válaszolt: a mosogató fölé hajolt, és nagy lendülettel törölgetett.

„A Kádár-kormányzat erőtlen és gyáva – folytatta az ismeretlen férfi. – Ahelyett, hogy vitába merne szállni a társadalmi és a gazdasági problémákat illetően, a rendszer amúgy is sajnálatosan kicsi, megfélemlített és elhallgattatott ellenzékét az első bírálattal fenyegető hangok hatására azonnal rácsok mögé veti.”

A férfi akkor elhallgatott, és a hazai adók jól ismert szignálja helyett azt mondta valaki:

– Itt a Szabad Európa Rádió, München.

– München?!

Apám végre elfordult a mosogatótól. Ismét csöndes mosolyféle játszadozott a szája szélén:

– Onnét sugározzák. Meghallgatjuk, mit mond az ellenség.

Ugyanott folytatták, ahol abbahagyták a szignál előtt. Vagyis hogy Budapesten egymást érik a letartóztatások, amelyek ellen immáron a nemzetközi közvélemény is fölemeli a hangját, de még nem eléggé, szükséges tehát, hogy minél többek megismerjék a keserű tényeket arról, hogy majdnem harminc évvel a forradalom véres leverése után a Kádár-rezsim még mindig lábbal tiporja a szabadságot Magyarországon.

Döbbenetemben el is felejtettem megkérdezni, hogy miféle forradalomról van szó.

Utólag visszagondolva csodálom apám bátorságát, hogy éppen előttünk hallgatta azt az adót, amely számunkra végképp érthetetlen és ezért megdöbbentő dolgokról beszélt. Én például mindjárt elkönnyeltem, hogy amit Münchenből sugároznak, az mind hazugság. Elvégre olyan, hogy az embereket csak úgy, büntett nélkül, pusztán

a gondolataik miatt letartóztatják és börtönbe vetik, nálunk utoljára a Horthy-rendszerben történt meg – éppenséggel pont a népért küzdő kommunistákkal. Az a világ azonban elmúlt, győzött a szocializmus, ahol ilyesmi nem fordulhat elő. Ma már mindenki szabad, az elnyomásnak vége, kizárt tehát, hogy azokat az embereket pusztán a semmiért tették rács mögé. Bizonyára igenis elkövettek valamit.

– Hát jó – mondta apám kesernyés mosollyal. – Ha te így gondolsz, akkor legyen így.

A Szabad Európát jobbára akkor hallgatta, amikor anyám ügyeletes orvosként a kórházban éjszakázott. Ennek semmi köze nem volt a politikához – anyámat egyszerűen zavarta a bántó recsegés. Ha valaki becsöngetett, apám rögvest elzárta a rádiót. Azt is a lelünkre kötötte, hogy az iskolában még véletlenül se említsük meg, mit hallottunk az előző este. Ő is csak azért hallgatta, mert kíváncsi volt rá, mit mond az ellenség rólunk nyugaton.

Természetesen első dolgom volt ezt Gyurinak elmesélni. Már túl voltunk a teniszkrachon, ám én továbbra is igyekeztem barátkozni vele, amit ő változatlanul a szokásos hűvös lekezelésével fogadott. Akárcsak a müncheni rádióadóról szóló bejelentésemet.

– Mi minden este ezt hallgatjuk – közölte fölényesen.

– Tegnap is hallottátok? – kérdeztem izgatottan. – Mármint hogy letartóztatások voltak...

– Hát persze. Mondjuk, most a szokásosnál is nehezebben lehetett hallani. Nagyon zavarták az adást. Az elvtársak nem akarják, hogy megtudjuk az igazságot.

Ez mindjárt két kérdést is fölvetett bennem: egyrészt, hogy miféle elvtársak, másrészt hogy kik zavartak.

– Hogyhogy kik? Hát a ruszkek. De az is lehet, hogy a magyarok.

E beszélgetésünknek is akadt fültanúja: Marika néni, a magyartanárnunk. Egy lépésre tőlünk, ugyancsak az emeleti korlátnak támaszkodva fogyasztotta tízórai vajjas zsömléjét. Mindeddig türelmesen hallgatta diskurzusunkat, ám ekkor felénk fordult, és elmagyarázta, hogy zavarásról szó nincs, egyszerűen az a helyzet, hogy azok, akik abban a rádióban beszélnek, idős emberek, ráadásul idegen nyelvi közegben élnek, így aztán két mondat között beletelik némi időbe kitalálniuk és magukban megfogalmazniuk, hogy mit is akarnak mondani.

Láttam Gyuri arcán az udvarias mosoly dacára a kételkedést, s nem is kellett csatlakoznom. Amikor megszólalt a szünet végét jelző csengő, és fölsorakoztunk a tanterem előtt, foghegyről még odavetette nekem:

– Hülyeség. Igenis zavarják az adást. Azt hiszik, hogy el lehet hallgattatni az igazságot.

Komorán, némán bölintottam, és egyszeriben az a bizonytalansággal járó érzetem támadt, miszerint minden addigi hitem ellenére egyre kevésbé értem a világot.